

TALİBAN-İŞİD TOQQUŞMALARININ MOTİVLƏRİ VƏ GƏLƏCƏK PERSPEKTİVLƏRİ

Talibanın Əfqanıstanda mübarizə apardığı İŞİD qüvvələri qruplaşmanın 2015-ci ilin yanvarında Əfqanıstan və Pakistandan olan döyüşçüləri cəlb etməklə Əfqanıstanın şərqindəki Nəngərhar əyalətində yaratdığı Xorasan qrupu hesab olunur. Qruplaşmanın tam adı İraq və Şam İslam Hökuməti - Xorasan vilayəti kimi təqdim olunur. Onlar adətən Əfqanıstan, Pakistan və Hindistanın sünni təriqətli ərazilərində yer almış və buradakı radikal təfəkkürlü qruplardan beyət alaraq fəaliyyət göstərirlər. 2021-ci ilin avqustunda Talibanın Kabili tutması və paytaxt hava limanında terrorist hücumu nəticəsində 13 amerikan, 170-ə yaxın əfqanın qətlindən sonra, İŞİD Xorasan hücumun məsuliyyətini öz üzərində götürdü. Bu hücum həmçinin Amerika ordusunun Əfqanıstandan çıxan dövrünə təsadüf etməklə, 2011-ci ildən bu günə qədər Amerikaya qarşı vurulmuş ən qüvvətli zərbələrdən idi. Qeyd etmək lazımdır ki, Xorasan qruplaşması İŞİD-in ən güclü vaxtlarında ilkin olaraq Pakistandan rəvnəq tapmağa başlamış, 2022-ci ildə qədər daha çox 2016-17-ci illərdə aktiv fəaliyyət dövrü keçirmiş, Talibanın hakimiyyəti ələ keçirməsinə qədər sonuncu dəfə 2020-ci ildə Kabildə Sərhədsiz Həkimlər Təşkilatının xəstəxanasında iki körpənin başını kəsib, Kabil Universitetinə bomba qoyaraq, ən az 22

nəfərin ölümünə səbəb olmuşdular. Qruplaşma daha çox narkotik maddə ticarətindən gələn gəlir və bəzi ərəb ölkələrindən olan iş adamlarının dəstəyi ilə fəaliyyət göstərirlər. ABŞ hökuməti 2015-ci ilin sentyabr ayında qruplaşmanı “isis-kh” adı altında terrorist qruplar siyahısına daxil etmişdir.

Qruplaşmanın liderlərinin bir çoxu sui-qəsd nəticəsində öldürülmüşdür. 2015-ci ildə İŞİD Xorasanın ilk lideri Hafiz Xan bu qrupun digər otuz üzvü ilə birlikdə Amerika pilotsuz təyyarəsinin hücumu nəticəsində öldürülmüşdür. Hafiz Xandan sonra terrorçuların rəhbərliyinə Kabildə hərbi xəstəxanada törədilən və 50-yə yaxın insanın ölümü ilə nəticələnən terror aktının əsas təşkilatçısı “Əbdülhasib” adlı şəxs keçdi və o, 2017-ci ildə bu ölkənin şərqindəki Nəngərhar əyalətində Əfqanıstan xüsusi təyinatlılarının hücumu zamanı öldürüldü. Əbdülhasibin varisi Əbu Səid cəmi iki ay terrorçulara rəhbərlik etmiş və Kunər əyalətində Amerikanın PUA hücumu zamanı öldürülmüşdür. 2020-ci ilin iyun ayından İŞİD-in Xorasandakı lideri özünü “Əş-Şəab Əl-Mühacir”(Gənc Mühacir) adlandıran, “Sənaullah” təxəllüslü bir şəxsdir. Əfqan xüsusi təyinatlıları tərəfindən bu qrupun keçmiş lideri Əslam Faruqi həbs edildikdən sonra o, terrorçuların lideri olmuşdur. Şəab Əl-Mühacirin “Həqqani” şəbəkəsinin mərkəzi komandirlərindən biri kimi hələ də bu qruplaşma ilə əlaqədə olması güman olunur.

İŞİD Xorasan Əfqanıstan, İran, Pakistan, Tacikistan, Türkmənistan və Çin coğrafiyasını Xorasan vilayətinin bir hissəsi hesab edir və bu coğrafiyada heç bir milli suverenlik və sərhəd tanımır. Onlar əsasən müxaliflərin və Talibandan üz döndərən daxili ekstremist və vəhhabi qrupların birləşməsidir. İŞİD Xorasan Təhrik-e-Taliban-e Pakistan (TTP), “Ləşgər-e İslam”, Əfqanıstandakı Həqqani şəbəkəsi, Hezb-e İslami,

Hərəkət-e İslami, Ləşgər-e Taibə, Ceyş-e Məhəmməd, Sepah-e Səhabə kimi pakistanlı qruplar, Orta Asiya və Çin terror qruplarından Özbəkistan İslam Hərəkəti, İslam Dəve (Dəvət) Partiyası, Tacikistanın Ənsarullahı, Cundullah, Şərqi Türküstan hərəkəti və ərəb ölkələri istiqamətindən Əl-Qaidəyə aidiyyəti olan qruplaşma üzvləri və özünü Suriya və İraqda muxtar elan etmiş İŞİD-in digər qruplaşmalarına daxil olan üzvlər olmaqla, digər ekstremist hərəkətlərin silahlı qruplaşmalarına bağlı ünsürlərin birləşməsidir. Onların arasında İŞİD-in xüsusi kəşfiyyat oyunlarını izləmək üçün silahlı, adı və bayrağı olan region ölkələrinin kəşfiyyat layihələri də var.

İŞİD Xorasan 2018-ci ildə Əfqanıstanın şimalında yerləşən Qəzgan əyalətində ardıcıl məğlubiyyətlərdən sonra Birləşmiş Millətlər Təşkilatına bağlı Strateji Araşdırmalar Mərkəzinin məlumatına görə, İŞİD-in Əfqanıstandakı gücü xeyli zəifləmiş və silahlı birləşmələrin sayı 1500-dən 200 nəfərə çatmışdı. İŞİD Xorasan 2020-ci ildə ağır zərbələrə məruz qalmasına və xeyli maliyyə resurslarını itirməsinə baxmayaraq, qruplaşma hələ də Kabilin şərqindəki Kunər və Nəngərhar əyalətlərinin kiçik ərazilərində mübarizə potensialına malikdir.

İŞİD Xorasanın məqsədlərini üç əsas və bir neçə alt məqsədlər üzrə təsnif etmək olar. Bu məqsədlər əlaqəli olmaqla bir-birini tamamlayır:

- Əfqanıstan və Pakistan ərazisində müəyyən bir coğrafiyaya yiyələnmək və təhlükəsiz sığınacaqlar yaratmaq;
- Bütün terrorçu və sələfi qrupları bir çətir altında toplamaq və Əfqanıstan hökumətinə və Əfqanıstanda yerləşən xarici qüvvələrə qarşı mübarizəni davam etdirmək;
- Əfqanıstan və Pakistanda məzhəbi toqquşma yaratmaqla İran, Rusiya və Orta Asiyanı və bu ölkələrin ikiüzlü siyasətini hədəfə almaq;

Bununla belə, İŞİD Xorasanın çoxsaylı alt-məqsədləri mövcuddur:

- Müdafiə və maddi-texniki baxımdan Əfqanıstanın dağlıq və sərhədyanı ərazilərində təhlükəsiz sığınacaqların yaradılması;
- Əməliyyatların maliyyələşdirilməsi və təchizatı üçün geniş maliyyə və logistik şəbəkənin yaradılması;
- Həmfikir ekstremist qruplarla əlaqə saxlamaq və onları İŞİD-in çətiri altına çəkmək;
- Əfqanıstan və Pakistanın böyük şəhərlərində on-iyirmi nəfərlik hərəkətli nöqtələr və şəbəkələr yaratmaq;
- İraq və Suriyadakı kimi məzhəb savaşını alovlandırmaq üçün Əfqanıstanın böyük şəhərlərində şialərə və onların mərkəzlərinə qarşı kamikadze hücumlarını planlaşdırmaq və həyata keçirilmək;

İŞİD Xorasan hazırda beş əyalət - Nəngərhar, Faryab, Couzcan, Bədəxşan və Zabulda məhdud kəndlər səviyyəsində fəaliyyət göstərir və Əfqanıstanın şəhərlərində onların universitetlərdə, məscidlərdə və məktəblərdə sızan ünsürləri və gizli tərəfdarları var. Ümumilikdə İŞİD, Əfqanıstanda böyük bir coğrafiyaya nəzarət etmir və daha çox təbliğat və sızma əməliyyatları ilə məşğul olur. Bu arada Pakistanın hərbi kəşfiyyatı “Ləşkər-e-Taibə”, “Sepah-e Səhabə”, “Ceyş-e Məhəmməd” və bu kimi qruplar vasitəsilə İŞİD-in Xorasan qoluna sızmağa və onları ən yaxın düşmənlərinin Amerika və Əfqanıstan hökuməti olduğuna inandırmağa çalışdığı güman olunur.

Xorasan vilayəti qruplaşması son illərin ən dəhşətli cinayətlərində, o cümlədən qız məktəblərini, xəstəxanaları hədəfə almaqda, hətta doğum evinə hücumda, hamilə qadınları və tibb bacılarını öldürməkdə günahlandırılır. Hədəfləri Əfqanıstanda hakimiyyəti ələ keçirməklə məhdudlaşan “Taliban”dan fərqli olaraq, bu qrup İŞİD-in global şəbəkəsinin bir hissəsidir və şərait uyğun olduqda Qərb, beynəlxalq və

humanitar hədəflərə hücum etməyi planlaşdırır. Qrup öz inkişaf zirvəsində təxminən 3000 üzvü əhatə edirdi. Talibanın Kabili tutana qədər olan zaman kəsiyində ABŞ və Əfqanıstan təhlükəsizlik qüvvələri, eləcə də Taliban qüvvələri ilə toqquşmalarda əhəmiyyətli itkilər vermişdilər. Qruplaşmanın Talibanla əlaqəsinin əsasən Həqqani şəbəkəsi vasitəsi ilə olduğu güman olunur. Bütün bunlara baxmayaraq, Kabildə təhlükəsizliyə cavabdeh şəxs Xəlil Həqqaninin başına 5 milyon dollar mükafat təyin olunub. 2019-2021-ci illər arasında Xorasan vilayəti, Talibanın Həqqani şəbəkəsi və Pakistanda yerləşən digər terror qruplarının əməkdaşlığı ilə bir neçə böyük hücum həyata keçirib. Bu gün Xorasan qrupunun Talibanla mühüm fikir ayrılıqları var və İŞİD tərəfi onları cihadı tərk etməkdə günahlandırır və Talibanın Dohadakı dəbdəbəli otellərdə danışıqlar yolu ilə sülhü döyüş meydanından üstün tutduqlarını qeyd edirlər. İŞİD silahlı qüvvələri hazırda gələcək Taliban hökuməti üçün əsas problem, Taliban rəhbərliyi ilə Qərb kəşfiyyat agentlikləri arasında isə ümumi problem hesab olunur.

Qeyd etmək lazımdır ki, Talibanın Əfqanıstanda yenidən hakimiyyətə gəlməsi dünya birliyi üçün ilk olaraq bu ölkənin terrorist təşkilatları üçün rahat bir arena olacağı fikrini yaratdı. Talibanın qələbəsinə Əl-Qaidə kimi bir terror təşkilatı sevinə də, İŞİD özünü Talibana qarşı ləyaqət və şərəf müharibəsinə hazırlamaq xəttini tutdu. Bu gün Talibanın idarəciliyində bir çox boşluqların olmasına baxmayaraq, İŞİD-lə müqayisədə prioritetləri təmin etmək baxımından daha çox motivasiyaya və şəraitə malikdir. Talibanizm disputunun əsas tərəfi yeniliklər qarşısında mücahidlər arasında cihad fəlsəfəsini diri saxlamaq, İŞİD-i yeni mübarizə dövrəsində əsas hədəf kimi nəzərdə tutmaqdır. Talibanın hakimiyyətinin ilk aylarında tərəflər arasında toqquşmalar müəyyən qədər səngisə də, İŞİD öz mövqeylərinə hücum olunmasını gözləməkdə idi. Gözlənilən toqquşmalar Taliban Əfqanıstanının dünya birliyi tərəfindən terroristlər üçün rahat zəmin olacağı fikrini yaradırdı. Nəzərə alınmalıdır ki, Taliban ilə Əl-Qaidənin lap əvvəldən yaxşı münasibətləri var idi. Sonuncu dəfə Əl-Qaidə liderinin Kabildə qətli ilə, taliblər Doha razılaşmasına əsasən belə təşkilatlarla əlaqələrini kəsəcəklərinə

və onlara şərait yaratmayacaqlarına dair söz versələr də, bu onun əksini göstərdi. Bu hadisə olmadan da Talibanın gizli şəkildə Əl-Qaidəyə dəstək olması ilə bağlı şübhə mövcud idi. Onların Əl-Qaidə ilə əlaqələrini gizlətmək cəhdlərinə reaksiyada Əl-Qaidə strateqlərindən Ətiyullah Əbdürrəhman Əl-Libi, bunu beynəlxalq və regional təzyiqdən yaxa qurtmaq üçün etdiklərini qeyd etmişdi. Bu iki qruplaşma arasında əlaqələrin mövcud olmasını təkid edən bəzi sübutlar var. Talibanın hakimiyyətə gəlməsi münasibəti ilə Əl-Qaidənin təbriki, Bin Ladenin köməkçisi və maliyyə işləri üzrə müşaviri Əmin Əl-Həqqin iyirmi illik fasilədən sonra Əfqanıstana daxil olması və 2001-ci ildə Bin Ladeni Əfqanıstandan qaçırma əməliyyatını icra etməkdə şübhəli bilinən Həqqani şəbəkəsinin üzvlərindən Xəlil Əl-Rəhman Həqqaninin Kabilinin təhlükəsizliyinə məsul şəxs təyin edilməsi bu əlaqələrin mövcudluğunu qətiyyətlə vurğulayır. Amma əsas məsələ İŞİD-in də Talibana qarşı mövqeyinin oxşar olub-olmamasıdır.

İŞİD-ə görə Talibanın hakimiyyətə gəlməsinin üstünlüklərini müxtəlif aspektlərdən qiymətləndirilə bilər. Bu amillər arasında ilk yeri xaotik vəziyyətdən istifadə tutur. Köhnə hökumətin gedişi və yeni hökumətin formalaşmasına qədər olan müvəqqəti dağınıqlıq dövrü İŞİD-in məqsədlərinin icrası baxımından səmərəli zaman kəsiyi hesab olunur. 2021-ci ilin avqustunda Kabil hava limanına olan kamikadze hücumu İŞİD-in vəziyyətdən istifadə etməsinə nişan verən əsas aktlardandır. İkinci əsas amil köhnə döyüşçülərin qayıtması və yeni qüvvələrin cəlb edilməsi hesab olunur. Qeyd etmək lazımdır ki, Taliban Kabil tutana qədər, Əfqanıstanda irəlilədikcə Təxar, Qəndəhar, Bəqram və Pol-e Çərxi həbsxanalarının qapılarını açmaqla, minlərlə İŞİD-lini nəticədən asılı olmayaraq həbsdən azad etdi. Bu bir çox terrorist birləşmələr olmaqla, İŞİD-in yenidən qüvvətlənib, stimül əldə etməsinə səbəb olmaqla yanaşı, kütləşməkdə olan ekstremist qruplaşmalara yeni nəfəs gətirdi. Digər tərəfdən Talibanın öz ideoloji görüşlərini yeni yaratdığı hökumətə ixrac etməsi və stabil siyasətin mövcud olmaması, o cümlədən müharibənin insanları ağır vəziyyətə salması onları digər istiqamətlərə aparan amillərdəndir. Bu barədə Ümumdünya Ərzaq proqramının son hesabatında

Əfqan xalqının 14 milyondan çoxunun aclıq həddində olduğu qeyd olunur. Bir çox insanlar yaşamaq üçün İŞİD-ə qoşulmağı üstün tutdular. Başqa bir səbəb isə Talibanın dini rituallarının bəzi insanların əqidəsi ilə üst-üstə düşmədiyindən, onlar məcburan digər mövcud qüvvə olan İŞİD-ə qoşuldular.

Talibanın Əfqanıstanda hakimiyyətə gəlməsi İŞİD üçün əsl başağrısına səbəb oldu. İŞİD, Talibanın hakimiyyətə gələn kimi qoyacağı prioritetlərdən birinin məhz bu istiqamət olacağını yaxşı bilirdi. Hazırda Talibanizm bir diskurs kimi öz identifikasiyasını digər kimliklər qarşısında müəyyən etməyə çalışır. Tarix göstərir ki, bu qrup müxtəlif zamanlarda gah soveti, gah da demokratiya və ya Amerikanı özünə düşmən hesab edib. Bu düşmənçiliklər öz dövrünü başa vurduğu üçün, Taliban özünü ifadə etmək baxımından yeni rəqib seçmək ərəfəsindədir. Bu aspektdə İŞİD, Talibanın “qeyrilər” adlandırdığı ən potensial, dişinə uyğun olan bir qruplaşmadır. Cihad yolunda öz ambisiyyalarını ifadə etmək baxımından İŞİD-lə mübarizə Talibana stimül verir. Qeyd etmək lazımdır ki, Taliban səhnəyə çıxmazdan əvvəl də məqsəd və strategiya fərqli olduğundan iki qrupun münasibətləri soyuq olmuşdur. Hazırda Taliban Əfqanıstan daxilində legitimlik tapmaq və hakimiyyətini bərqərar etməyə çalışsa da, İŞİD-in məqsədi dünyəvi xilafət qurmaqdır. Taliban İŞİD-in cilovalanmayan zorakı hərəkətlərinə qarşıdır və bu cəhətdən Talibanın sözcüsü Zəbihullah Mücahid “İŞİD-in fikirləri və inancları bizə uyğun deyil. Onlar bizim xalqımız üçün təhlükədir, cahilcəsinə fikirləşir və biz onları ölkədən çıxarmaq üçün mübarizə aparacağıq”, deyərək qeyd edib. İŞİD isə Talibanı Amerika ilə əməkdaşlıq elan etdiyinə görə “kafir” elan edib, ona görə də Talibanın qələbəsindən sonra bəziləri bunu cihad vasitəsilə qələbə deyil, Amerika ilə saziş adlandırdılar. İŞİD də öz əlaqələndirməsini bu aspektdə aparır.

Taliban hakimiyyəti ələ keçirdikdən sonra daxili təhlükəsizliyi təmin etmək və xarici təhdidlərin qarşısını almaq üçün səy göstərməyə başladı. Daha əvvəl deyildiyi kimi, İŞİD Talibanla düşmənçiliyinə görə və həmçinin siyasi sistemin dəyişməsi

nəticəsində yaranan kaosdan öz məqsədlərinə çatmaq üçün istifadə etməyə başladı. Taliban hökuməti isə İŞİD Xorasanın Əfqanıstanın daxili təhlükəsizliyinə ən böyük təhdidlərdən biri hesab etməklə, sülh və sabitliyi təmin etmək və terror aktlarının Talibana aid edilməsinin qarşısını almağa başladı. Görünür uzun illər Əfqanıstanda xarici qüvvələrin mövcudluğuna qarşı mübarizə aparan və indi məqsədinə çatan Taliban, Əfqanıstana xarici qüvvələr gətirmək potensialına malik olan İŞİD-i məhv etmək üçün çalışacaqdır. Talibana görə İŞİD-in Əfqanıstan xalqına qarşı hərəkətləri və ya xarici terror fəaliyyətləri ölkə ərazisinə müdaxilə və ya digər təcavüz üçün əsas yaratmamalıdır. Bu gün İŞİD Xorasan təxminən 1500-2000 döyüşçüsü ilə öz planlarını fəal şəkildə həyata keçirir; BMT-nin hesabatına görə, İŞİD bu ilin ilk 4 ayında vətəndaşlara, hökumət rəsmilərinə və Talibana qarşı 77-yə yaxın hücum həyata keçirib, bu səbəbdən Taliban, ölkənin və dünyanın onlara qarşı mübarizə aparması və bu qrupun Əfqanıstandan çıxarılması və Talibana qarşı mənfi münasibət yükünü azalması üçün var gücü ilə çalışmaqdadır.

Cari ilin iyul ayında Talibanın mətbuat katibi İŞİD-in onları kafir adlandırıdığını və üzvlərinin İŞİD-lə əlaqələrinin mövcud olmadığını qeyd etdi. Zəbihullah Mücahid Əfqanıstanın gələcəyi ilə bağlı bütün tərəflərin qarşılıqlı fəaliyyət göstərməli olduğunu və bu ölkənin xalqı hansı yolu seçərsə, onlar da eyni yolla gedəcəklərini qeyd etdi. İŞİD ilə mübarizənin isə davam etdiyini, bəzən məğlubiyyətlərin də olduğunu bildirdi. Mücahidə görə, İŞİD-in inancları və düşüncələri Talibanla uyğun deyil, onlar xalq üçün təhlükədirlər. Taliban hələ o zaman qeyd edirdi ki, nə qədər ki, Amerika Əfqanıstandadır, onlar anti-Amerika qüvvəsidirlər. Əgər Amerika vətənə qayıdıb ölkəni tərk edərsə, dərin və uzunmüddətli düşmənçilik etməyəcəklərini qeyd etmişdilər. Çünki ölkənin bütün dövlətlərlə yaxşı münasibətlərə ehtiyacı var. Şiələrlə bağlı problemin olub-olmaması ilə əlaqədar Taliban sözcüsü, “əfqanların bir-biri ilə problemi yoxdur, çoxmillətlik hər bir ölkədə var, biz hamımız bir millət, bir xalqıq”, deyə qeyd edib. “Dilə görə aramızda heç bir fərq yoxdur. Mücahidlərimiz arasında müxtəlif etnik

qruplar öz ölkələrinin azadlığına öz töhfələrini veriblər. Bundan əvvəl də şüalərin öz fikirləri var idi, indi də var, bu təbiidir”, deyə sözcü əlavə edib.

Taliban son bir ildə Əfqanıstanda nəzarəti ələ keçirdikdən sonra, ölkənin ticarətə hazır olduğunu və investisiyaları qoruya biləcəyi ilə bağlı qonşu ölkələri əmin etməyə çalışıb, lakin İŞİD-in Əfqanıstanda artan hücumları bu vədə kölgə salmaqdadır. Bu aspektdə rəsmi Daşkəndin Əfqanıstan üzərindən Özbəkistanı Pakistan limanları və Mərkəzi Asiyanı yeni bazarlara birləşdirəcək dəmir yolu çəkmək arzusunu nəzərdən keçirsək, son aylarda Əfqanıstan və Özbək Taliban hərəkətlərinin yüksək rütbəli rəsmilərinin birgə əməliyyatın irəliləyişindən danışmaq olar. Dünya Bankı da bununla bağlı öz arzusunu dəfələrlə ifadə edib. Taliban da təhlükəsizlik vəd etsə də, lakin keçən il Əfqanıstanda törətdiyi hücumlarda saysız-hesabsız mülki vətəndaşı öldürən “terrorçu” İŞİD Xorasan, layihədə işləyən hər kəsi öldürəcəyini bildirib. İŞİD Xorasan bu müştərək dəmir yolunu qeyri-müsəlmanların Əfqanıstanı müasir dünyaya çıxarmaq üçün “azğın və hiyləgər” planı hesab edir. İŞİD Xorasan Talibanın əsl müsəlman olmadığını iddia edir. Bu qrup hesab edir ki, Kabildə “Taliban 2” kimi tanınan yeni hakimiyyət Daşkəndlə əlaqələnərək İslama qarşı gizli razılaşma həyata keçiriblər. İŞİD Xorasanı dəstəkləyən bir xəbər kanalı Özbəkistan hökuməti öz dəmir yolu layihəsini həyata keçirmək üçün Əfqanıstan Talibanını vəkil kimi istifadə etməsini və Hindistan yarımadasına dəmir yolu xətlərini genişləndirmək istədiyini bildirib. Təbii ki, bu, Əfqanıstanın iştirakı ilə yeganə dəmir yolu xətti deyil. İŞİD Xorasanın sosial media hesablarında Türkmənistan-Əfqanıstan-Pakistan və Hindistan arasında qaz kəməri layihəsinin perspektivindən də bəhs edilib. Məsələn, İŞİD-ə yaxın olan “Ənfal” medianın təbliğat bülleteni ötən ilin noyabrında yazmışdı ki, “Taliban bu 10 illik planı canlandırmaq üçün əcnəbilərlə əməkdaşlıq edərək Əfqanıstanda Allahın düşmənlərinin maraqlarını qoruyur”. Xorasanda İŞİD kimi qrupların potensial təhlükələrindən narahat olan Taliban, bu qaz kəmərinin təhlükəsizliyini təmin etmək üçün 30 min əsgər cəlb edəcəyinə söz vermişdi. Özbəkistan və Tacikistan liderləri bu platformalardan bir sıra

sui-istifadə hallarını görsələr də, keçən ay İŞİD tərəfdarı olan Xorasan qəzeti Türkmənistana istinad edərək Aşqabaddakı avtokratik hökumətin məhv edilməsini təkid etməklə, məqalənin sonunda İŞİD qüvvələrinin Türkmənistan prezidentini öldürürdüyü yerdə montaj edilmiş şəkil yerləşdirilmişdi.

Ötən il Əfqanıstanda Talibanın hakimiyyətə yenidən gəlməsi bu ölkədə humanitar böhranı dərinləşdirib və yeni tərəfdaşlara ehtiyacı gücləndirib. Çin öz nüfuzu və zənginliyi ilə təbii, aşkar investisiya və yardım mənbəyi kimi nəzərə çarpsa da, bu böyük Asiya ölkəsi əslində özünü xeyriyyə təşkilatı kimi də aparmır. Çinin bu cür rəftarı İŞİD Xorasanın anti-Çin təbliğatını kəskin şəkildə gücləndirib. “Xorasanın səsi” xəbər saytının 17 iyun tarixli sayında Pekinin Sincandakı müsəlman azlıqlarını sıxışdırması ilə bağlı məlum narahatlıqları təkrarlanmış və Əfqanıstan Talibanını belə bir hökumətlə dostluq etməkdə günahlandırılmışdır. Xəbərdə İŞİD qüvvələrinin uyğur müsəlmanlarının qanını almaq üçün Çinin müasir şəhərlərinə hücum edəcəyi qeyd olunub. Həmçinin puştu dilində nəşr olunan “Khorasan Gagh” jurnalının may ayında dərc olunmuş məqaləsində Çinə və Çinin Əfqanıstandakı maraqlarına zərbə vuracağını vəd edib. Məsələn, noyabr ayında “Ənfal” mediası Çinin “Mes-e Eynək” mis mədəninə iştirakına işarə edərək, bu layihəni Əfqanıstandakı Allah düşmənlərinin maraqları sırasında qeyd edib. İŞİD Xorasan Əfqanıstandakı Taliban hökumətinin müəyyən qədər zəif olduğunu bilir. Onun strategiyasına kinetik hücumlar, o cümlədən iyunun 18-də Kabildəki tacik kamikadzenin siqh məbədinə hücumu, həmçinin bir neçə onlayn şəbəkədə psixoloji müharibə daxildir. Görünür Taliban xarici investitorlara stabil vəziyyəti qoruyacağını vəd etsə də, onun yeni yaranan beynəlxalq tərəfdaşlarına qarşı istənilən hücum müharibədən qayıdan bu ölkəni daha da təcrid vəziyyətinə salır.

İŞİD Xorasanın əsas məqsədi Talibanın mövqeyini zəiflətmək və nəticədə ölkəni keçirməkdir. Qrupun son hücumları Talibanı ölkə daxilində qanuniləşdirmək və beynəlxalq birliklə münasibətlərini normallaşdırmaq söylərinə mane olmaq cəhdlərinin

bir hissəsidir. Əfqanıstanın qonşu ölkələrinə edilən bu hücumlar beynəlxalq cihadçılara göstərir ki, İŞİD Xorasanın beynəlxalq səviyyədə hücumlar həyata keçirməyə həm istəyi, həm də imkanı var. İŞİD Xorasan digər tərəfdən özbək və tacik cihadçılarının Özbək və Tacikistan hökumətlərinə qarşı göstərdiyi səylərə dəstəyini nümayiş etdirərək onları cəlb etməyə çalışır. İŞİD-in Xorasan qolu Taliban hökumətini zəiflətmək və devirmək kampaniyası çərçivəsində getdikcə qonşu ölkələri hədəfə alır. Bu qrup son aylarda Tacikistan, Özbəkistan və Pakistanda "iki şeyxin qisas kampaniyası" adlı qlobal hücumların bir hissəsi olan aktlar həyata keçirib. Tacikistan və Özbəkistandakı hücumlar İŞİD Xorasanın Əfqanıstanın qonşularına zərər vurmaq istəyinin artdığını göstərir. İŞİD Xorasanın Əfqanıstanın şimalında artan gücü qonşu ölkələr üçün artan təhlükədir. Baş vermiş hadisələrə baxmayaraq, Taliban hökuməti İŞİD Xorasanı kiçik və zəif hesab edir. İŞİD Xorasan ilk dəfə bu ilin aprelin 18-də Özbəkistandakı hədəflərə hücum edib. Xorasandakı İŞİD yaraqlıları Əfqanıstanın şimalından Özbəkistanın Termez şəhərinə doğru raket atıblar. Bu raketlər Özbəkistanın hərbi mövqelərini hədəfə alıb. Həm Taliban, həm də Özbəkistan hökuməti hücumu təkzib etsələr də, Özbəkistan hərbiçiləri Əfqanıstanla sərhəddə ən azı 35 helikopter və bir neçə döyüş təyyarəsi ilə güc nümayişi həyata keçirmişdilər. İŞİD Xorasan bu hücumu özbək cihadçı qüvvələrini cəlb etmək üçün həyata keçirib və çox güman ki, özbək Taliban birləşmələrini İŞİD Xorasana qoşulmağa təşviq etməyə çalışır.

İŞİD Xorasan cari ilin may ayında 7 ayda ilk dəfə Tacikistandakı hədəflərə hücum edib ki, bu da Xorasandakı İŞİD-in "iki şeyxin qisas kampaniyası"nın bitməsindən sonra da transmilli hücumlar həyata keçirməyə davam edəcəyini göstərir. Özbəkistandakı hücumu bənzər şəkildə, İŞİD Xorasan yaraqlıları Əfqanıstanla sərhəddə Tacikistandakı təyin olunmamış hərbi hədəflərə 7 raket zərbəsi endirmişdilər. Bu raketlər Əfqanıstanın Təxar əyalətinin Xəcağhar rayonundan Tacikistana doğru atılmışdı. Tacikistan hücumu inkar etsə də, mərmilərin sərhədin bu tərəfinə Taliban və İŞİD Xorasanın yaraqlıları arasında baş verən silahlı qarşıdurma nəticəsində düşdüyünü

qeyd etmişdi. Daha sonra İŞİD Xorasan Tacikistana raketlərin atıldığını göstərən video yayımlamışdı. Qeyd etmək lazımdır ki, Ənsərullah kimi tacik cihadçılar Taliban bayrağı altında Tacikistanla Bədəxşan sərhədində fəaliyyət göstərir. İŞİD Xorasan Tacikistan hökumətini hədəfə almağa həm istəkli, həm də qadir olduğunu göstərməklə tacik cihadçılarını İŞİD Xorasanına cəlb etməyə cəhd edir. Bu hücumlar İŞİD Xorasanının regional ambisiyalarının Əfqanıstandan kənarında olduğunu göstərir. Özbəkistan və Tacikistana hücumlar bu qrupun bu cür hərəkətlər etmək bacarığından və istəyindən xəbər verir. İŞİD Xorasan, Özbəkistan və Tacikistan hökumətlərinə hücum etmək niyyətini nümayiş etdirməklə, son məqsədi öz hökumətlərini devirmək olan özbək və tacik cihadçılarını İŞİD Xorasan tərəfinə və Taliban hökumətinə qarşı olmağa təşviq edir. Əgər Özbəkistan və Tacikistan Əfqanıstandakı bu təhlükəyə hərbi yolla cavab versələr, onlar Taliban hərəkəti daxilində fraksiya daxili gərginliyi daha da gücləndirəcəklər ki, bu da İŞİD Xorasanının radikal ünsürlərinin Taliban hərəkətindən təcrid etmək səylərini gücləndirəcək. Talibanın keçmiş Əfqanıstan Respublikasına qarşı kampaniyasında olduğu kimi, İŞİD Əfqanıstandakı xarici qoşunların mövcudluğundan cihadçılara dəstək qazanmaq və Əfqanıstandakı Taliban hökumətinə dəstəyi zəiflətmək üçün istifadə edə bilər. İslam Dövlətinin aprel və may aylarında həyata keçirdiyi “İki şeyxin qisas kampaniyası”nın bir hissəsi olaraq İŞİD-in Xorasan əməliyyatı Taliban hökumətini aşağılamaq və zəiflətmək səylərinin intensivləşdiyini göstərdi. Qeyd etmək lazımdır ki, sözügedən kampaniya İŞİD-in Afrika, Yaxın Şərq və Asiyanın bəzi bölgələrində olan 11 qolu tərəfindən, 17 apreldən mayın 3-dək İŞİD-in ölənlərinin xatirəsini yad etmək üçün təbliğat kampaniyası çərçivəsində həyata keçirilmiş, hücumlar şəklində davam etmişdir.

İŞİD Xorasanın Pakistandakı hərəkət əməliyyatı da əsasən Pakistanın təhlükəsizlik qüvvələrini və Taliban komandir və fəallarını, Həqqani şəbəkəsi, həm də Taliban komandirlərini, həmçinin Taliban hərəkəti ilə əlaqəli Pakistan siyasi partiyası olan Camiət-Əl Üləma Əl-İslami ilə əlaqəli fəalları və din xadimlərini hədəf almağa

yönəlib. İŞİD Xorasanın Pakistandakı fəaliyyəti yeni reallıq deyil. İŞİD Xorasan uzun müddətdən bəri Pakistan daxilində mövcudluğunu qoruyub saxlayır və vaxtaşırı adətən Xayber Paxtunxva əyalətində hücumlar təşkil edir, Pişəvərdə dini azlıqlara qarşı məzhəb hücumlarını davam etdirir. Pakistan Talibanı (TTP) isə təbliğat strategiyasını getdikcə daha çox puştun mərkəzliliyə doğru yönəldərək, Pakistanda müstəqilliyini vurğulayır. İŞİD Xorasan, yəqin ki, puştun məsələlərinə bu diqqətdən, eləcə də Pakistan Təhrik-e-Taliban ilə Pakistan hökuməti arasında aparılan son danışıqlardan, cihad təşkilatları arasında Təhrik-e-Taliban legitimliyini zəiflətmək üçün istifadə edir. İŞİD-in Xorasan qolunun mediası və ritorikası onun Əfqanıstanın qonşularına zərər vurmaq söylərini dəstəkləyir və Talibanın beynəlxalq səviyyədə tanınmasını təmin etmək söylərinə mane olur. İŞİD Xorasanın media əməliyyatı, ən azı 2022-ci ilin fevral ayından etibarən, özbək, tacik və qırğız dillərində məzmunlarının həcmi artırılıb. İŞİD mediası (Səda-ye Xorasan) mayın 4-də ingilis dilində bəyanat yayaraq, Özbəkistana edilən son hücumu alqışlayıb və Taliban hökumətini Doha razılaşmasında verdiyi təminatlara əməl etmədiyinə görə açıq şəkildə tənqid edib. Bu ritorika onu göstərir ki, İŞİD Xorasan Taliban hökumətinin Əfqanıstanda təhlükəsizlik vəziyyətinə nəzarət etmək qabiliyyətinə beynəlxalq inamı sarsıtmaq niyyətindədir. Bu da öz növbəsində Taliban hökumətinin beynəlxalq səviyyədə tanınma ehtimalını daha da çətinləşdirir.

Cari ilin aprel-avqust aylarında baş verən toqquşmaların ümumi məzmunu

Taliban müvəqqəti hökumətinin özünü dünya birliyinə stabil bir dövlət yaradacaq bir qrup kimi təqdim etməyə çalışmasıyla 2022-ci ilin ortalarından etibarən İŞİD Xorasanın hücumları məqsədli şəkildə yeni fazaya daxil oldu. Suriya və İraqdan fərqli olaraq Əfqanıstanda hakimiyyətini genişləndirə bilməyən İŞİD, son zamanlar ölkədə Talibana aid hədəfləri, günahsız insanlar və şüalərə qarşı hücumlarını gücləndirib. İl ərzində ölkə ərazisində məscid və məktəbləri hədəf alan, onlarla insanın

həlak olması və yüzlərlə insanın yaralanması ilə nəticələnən silsilə hücumlar həyata keçirilib. Taliban Əfqanıstanda nəzarəti ələ keçirdikdən 2022-ci ilin mayına qədər bütün ölkədə 50-dən çox irili-xırdalı partlayışlar və silahlı hücumlar həyata keçirilib. Bu müddət ərzində əksəriyyəti mülki vətəndaş olan 330-dan çox insan İŞİD Xorasanın hücumları nəticəsində həyatını itirib. Region ölkələri, xüsusilə Rusiya, Çin və İran, İŞİD-in Əfqanıstanda mövcudluğunu öz ərazi bütövlüyü və milli təhlükəsizliyinə təhdid hesab etdikləri bir vaxtda, İŞİD bu iddia ilə Əfqanıstandakı radikal qruplaşmalara nəzarət etmək istəyir. Eyni zamanda, məqsəd Talibanın terror qruplaşmalarının Əfqanıstan torpaqlarından istifadəsinin qarşısını ala bilməkdə aciz olması mesajını verməkdir.

Bu gün vəziyyət onu göstərir ki, ehtimal ki, İŞİD Xorasanın imkanları, Əfqanıstanın şimalında artır. Bu qolun “İki şeyxin qisas kampaniyası” boyu Məzari-Şərif və Kunduzda təkrar hücumlar həyata keçirə bilməsi İŞİD Xorasanının Əfqanıstanın şimalında əməliyyat və hücumlar həyata keçirmək imkanlarının gücləndiyini göstərir. “İki şeyxin qisas kampaniyası” çərçivəsində Bəlx, Kunduz və Kabildə həyata keçirilən İŞİD hücumlarında əsasən mülki hədəflər, İŞİD-in bu ərazilər xaricindəki hücumlarında isə əsasən Taliban üzvləri və əsgərləri, məktəblər və məscidlər də daxil olmaqla mülki yerlər və xilasediciləri hədəfə alınıb. Couzcan əyalətinin Dərzab rayonunda yenidən İŞİD bayraqlarının qaldırılması onu göstərir ki, 2021-ci ilin dekabr ayının əvvəllərində Talibanın İŞİD qruplaşmasının Xorasan qoluna qarşı əməliyyatlarına baxmayaraq, İŞİD qruplaşmasının Xorasan qolunun bu ərazidə mövcudluğu güclənməyə başlayıb. Qeyd etmək lazımdır ki, İŞİD Xorasan 2015-2018-ci illərdə Taliban tərəfindən məğlub edilərək, Əfqanıstan hökumətinə təslim olana qədər bu bölgədə fəaliyyət göstərmiş. Ola bilsin ki, əvvəllər təslim olan İŞİD Xorasan silahlıları Əfqanıstan hökumətinin süqutundan sonra həbsxanadan qaçıb və hazırda bu qolun keçmiş qalalarında məskunlaşıblar. Cari ilin aprelindən etibarən İŞİD-in hücumları yeni dövrəyə daxil olub. Aprelin 24-də İŞİD-in Xorasan qolunun yaraqlıları Faizabadda Talibanın Bədəxşan

mədənlərinin rəisini öldürüblər. Əyalət rəsmisinin öldürülməsi İŞİD-in Bədəxşandakı imkanlarının artmasından xəbər verir.

Aprel ayı boyu qlobal miqyasda “İki şeyxin qisas kampaniyası” zamanı bu qolun hücumlarının əksəriyyəti Əfqanıstandakı Talibana aid hədəfləri nişana alıb və İŞİD Talibanın mövqelərini zəiflətmək və ələ keçirmək səylərinə uyğun olaraq tədbirlər həyata keçirib. İŞİD Xorasan aprelin 17-dən mayın 1-dək Əfqanıstan və Pakistanda təxminən 33 hücum həyata keçirib. Aprelin 16-dək olan ilk dövrdə ən azı dörd hücum gördük ki, bu da 2022-ci ilin aprelinədə təsdiqlənmiş hücumların ümumi sayını demək olar ki, 37-yə çatdırdı. Bu qolun ən çox itkiyə səbəb olan və ən çox medianın diqqətini çəkən hücumları mülkiləri, xüsusən də minillikləri hədəf alan hücumlardır. Bu hücumların bir neçəsində, o cümlədən Kabildəki həzərə məktəblərinə və sufi məscidinə edilən böyük hücumların məsuliyyətini İŞİD üzərinə götürmədi. Bu hücumlarda İŞİD-in Xorasandakı əvvəlki hücumlarının bütün əlamətləri var idi və yəqin ki, onlar tərəfindən həyata keçirilmişdi. İŞİD Xorasan çaşqınlıq yaratmaq və Əfqanıstanda dini azlıqlara qarşı zorakılıqda Talibanı məsul tutan qeyri-İŞİD müxaliflərini dəstəkləmək üçün bəzi hücumlarını üzərinə götürməkdən çəkindi. Bu hücumlarda məqsəd kimin məsuliyyət daşdığına dair zehinlərdə çaşqınlıq yaratmaq, icmalar ilə Taliban hökuməti arasında ziddiyyət yaratmağa səy göstərmək idi.

Aprel ayında baş verən insidentlər, bu ölkənin əksəriyyəti şiə olan onlarla vətəndaşının həlak olması və ya yaralanması ilə nəticələndi. Təbii ki, Əfqanıstanda şiə hədəflərinə edilən hücumlar təkcə qeyd olunanlarla ilə məhdudlaşmayıb, aprel ayında Kunduzda məsciddə baş verən ölümcül partlayış, Faryab vilayətinin Qeysar rayonuna raket hücumu, Məzar-e Şərif məscidinə qanlı hücum və şəhərdə silahlı toqquşmalar, Məzar-e-Şərif şəhərində sərnişin mikroavtobusunda baş verən partlayış, Məzar-e Şərifdəki şiə məscidində bombanın partlaması, Kunduz və Nəngərhar əyalətlərində İŞİD-in hücumları, Xəlifə Ağaqol məscidində camaat namazı zamanı güclü partlayış,

Kunduz şəhərinin "Sərdoure" ərazisində ehtiyacı olanlara buğda paylaması zamanı baş vermiş partlayış, Kabilin şia bölgəsində məktəb yaxınlığında iki terror partlayışı, Kabildə Qəndəhar bazarı yaxınlığında partlayış, Kabilin qərbindəki "Qələ-ye nou" bölgəsindəki Dəşt-e Pərçi təhsil mərkəzinə qanlı hücumlar, Əbdürrahim Şəhid təhsil mərkəzində baş verən partlayış və həmçinin Xust və Kunər sərhəd rayonunun vətəndaşlarına qarşı Pakistandan hava hücumlarının həyatə keçirməsi bu kimi halları əhatə edir.

İŞİD Xorasanın hərəkətləri qarşısında Talibanın hücumları da qeydə alınıb. Cari ilin iyul ayının əvvələrində Taliban təhlükəsizlik qüvvələri Əfqanıstanın şərqində İŞİD üzvlərini edam ediblər. Taliban hakimiyyətə gələndən Nəngərhar və Kunərdə olan insanlar buradakı kanallardan 100-dən çox cəsəd tapdıqlarını qeyd ediblər. Taliblər hətta bu qruplarla əlaqəsi olan şəxsləri, onları himayə edənlərin axtarışındaykən çoxlu pozuntulara yol verib, dağıntılar törədiblər. Onlar şübhəli bilinənləri heç bir qanuni mərhələ olmadan, saxlama yerini ailələrinə bildirmədən həbs ediblər. İnsan hüquqları üzrə müşahidəçi Patrisiya Qusman Talibanın öz döyüşçülərinə İŞİD-lə əlaqəsi olan şəxsləri öldürmək və həbs etməkdə tam azadlıq verdiyini vurğulayıb. Taliban isə bu məsələləri təkzib etmişdir.

Cari ilin iyun ayında İŞİD Xorasan Kabildə siqlərin ibadət yerinə hücum təşkil etdi. Əfqanıstanın Hindu və Siqh İcmaları Federasiyası Kabilin Karte Pərvan məhəlləsində yerləşən ibadət yerinə edilən hücumu kəskin şəkildə pisləyən bəyanat yaydı. İŞİD qruplaşması teleqram mesajında bu hərəkətin Hindistanın baş naziri Narendra Modinin partiyasının sözcüsü tərəfindən "İslam peyğəmbərinə təhqir" ifadələrinə cavab olaraq həyata keçirildiyini açıqladı. Hücumun hədəfinin hindular, siqlər və onları qoruyan "kafirlər" olduğu vurğulandı. Hücum Hindistan nümayəndə heyətinin Taliban hökuməti ilə Dehlinin Əfqanıstana humanitar yardımını müzakirə etmək üçün Kabilə səfərindən bir neçə gün sonra təsadüf etdi.

Cari ilin iyul ayında Herat vilayətində Taliban ordusuna aid maşına hücum, Kabildə kriket matçının keçirildiyi stadionda qumbaranın partlaması kimi hadisələr qeydə alındı. Birinci hadisədə Talibanın 207-ci Əl-Faruq Korpusunun bir hücumçusu və iki əməkdaşı öldü və 18-dən çox adam yaralandı. İyul ayında baş vermiş hadisələr kontekstində Rusiya, Əfqanıstanda İŞİD terror qruplaşmasına aid yaraqlıların sayının üç dəfə artaraq 6 min nəfərə çatdığını bildirdi. Rusiyanın Əfqanıstandakı xüsusi nümayəndəsi Zamir Kabulov, Talibanın hələ də ölkəni idarə etmək üçün birləşdirici ideologiyaya malik olmadığını, Əfqanıstanda mövcud hökumətə qarşı hərbi balans yarada biləcək heç bir müxalifətin formalaşmadığını qeyd etdi. Qeyd etmək lazımdır ki, Taliban hakimiyyətə gəldikdən və İŞİD terror təşkilatına qarşı qəti və sərt addımlar atıldıqdan sonra, bu terrorçuların sayı iki min nəfərə yaxın idi. Kabulov İŞİD-in keçmişdə və bu gün təkə Əfqanıstanda deyil, həm də qonşu ölkələrdə sabitliyi pozmağa çalışdığını, sanksiyalara görə isə Taliban, Əfqanıstandakı antiterror qüvvələrinin təchizat vəziyyətini və döyüş qabiliyyətini dəstəkləmək üçün kifayət qədər maliyyə vəsaitinə malik olmadığını bildirib. Talibanın mətbuat katibi Rusiya rəsmisinin İŞİD-in Əfqanıstanda varlığının artması ilə bağlı bəyanatına cavab olaraq, onların Əfqanıstanda məğlub olduğunu, yox olmaqla üzləşdiklərini qeyd edib. Mücahid, Twitter səhifəsində “İŞİD-in Əfqanıstanda güclənməsi yalandır və reallıqdan uzaqdır, Taliban Əfqanıstanın İŞİD-in yuvasına çevrilməsinə imkan verməyəcək, İŞİD məğlub olub və yox olmaq üzrədir”, deyə vurğulayıb.

Baş verən insidentlərlə yanaşı Taliban İŞİD-ə qarşı təmizləmə işləri də həyata keçirib. İyul ayında Pol-e Xomridə Həcc-e Həbib yolunda terrorçulardan təmizləmə əməliyyatı aparılıb. İŞİD-ə bağlı şəxslərin Pol-e Xomridə yerləşən Bəğlan Təhlükəsizlik Komandanlığının qərargahının arxasında bina icarəyə götürüb, iki ay əvvəl orada fəaliyyət göstərdikləri məlum olub. Mənbələr münaqişə bölgəsinin Taliban əsgərləri tərəfindən mühasirəyə alındığını və İŞİD üzvlərinin isə oradan yoxa çıxarıldığı qeyd edib. Gərgin toqquşmalar nəticəsində 20-dən çox mülki şəxs xəsarət alıblar.

Cari ilin avqust ayında İŞİD-in Məzar-e Şərif şəhərində Hüseydiyyəyə hücumu uğursuzluqla nəticələndi. Münaqişə bu Hüseydiyyədə təxribat fəaliyyətləri həyata keçirməyi planlaşdıran İŞİD terrorçusunun təhlükəsizlik qüvvələri tərəfindən həbs edilməsindən sonra başlayıb və dördüncü bölgədə terrorçuların toplaşdığı yer aşkar edilərək hədəfə alınana qədər davam etdi. Qeyd etmək lazımdır ki, toqquşma Məzar-e Şərifin 10-cu məhəlləsindəki bir İŞİD məntəqəsindən dağıdıcı fəaliyyətlər həyata keçirməyi planlaşdıran İŞİD qüvvələrinin təhlükəsizlik qüvvələri tərəfindən həbs edilməsindən sonra başlamışdı. Məhərrəm ayının başlanması ilə Məzar-e Şərif şəhərində əzadarlıq mərasimi keçirilmiş və bu mərasimin təhlükəsizliyini təmin etmək Taliban qüvvələrinin üzərinə düşdüyü bildirilmişdi. Avqustun əvvəllərində Əfqanıstanın paytaxtı Kabildə 5 saat davam edən silahlı qarşıdurmada isə 5 nəfər həyatını itirdi. Taliban rəsmisi ölənlərin 3-nün İŞİD terror qruplaşmasından, 2-sinin Taliban polisinin üzvü olduğunu bildirdi. Karte Saxi bölgəsində İŞİD-in sığınacağı üzərində aparılan əməliyyat nəticəsində öldürülən polislərdən birinin qadın olduğu qeyd olunmuşdu.

Avqustun 5-də Kabilin Sərkəriz kəsişməsində yerləşən Məhəmməd Baqir məscidinin xiyabanında partlayış baş verdi. Nəticədə Kabil şəhərinin 6-cı təhlükəsizlik bölgəsindən 8 nəfər həlak oldu, 18 nəfər isə yaralandı. Kabilin şia bölgəsində və Hüseyni əzadları arasında baş verən partlayışlarda isə ən azı 26 nəfər şəhid olub və yaralandı. Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Kabildəki Missiyası (UNAMA) Kabilin qərbindəki "əsasən şiələrin yaşadığı" ərazidə onlarla insanın ölümünə və yaralanmasına səbəb olan partlayışı pisləyərək, "hakim administrasiya (Taliban) bu cür hücumların qarşısını almalı və hərtərəfli araşdırma aparmalıdır", deyərək bəyanat yaydı. BMT-nin Əfqanıstandakı insan haqları üzrə məruzəçisi Riçard Bennet hücumlarla bağlı "Kabilin qərbində gur bazarda mülki həzarələrə qarşı növbəti dəhşətli hücumla İŞİD vəhşilik nümunəsini davam etdirir", deyərək bildirdi. O, əlavədə Taliban müvəqqəti

hökumətinin səlahiyyətlilərinin bütün əfqanların müdafiəsinə cavabdeh olduğunu və beynəlxalq cinayətləri törədənlərin mühakimə olunmasının zəruriliyini qeyd edib. Kabilin qərbində altıncı təhlükəsizlik bölgəsində baş verən partlayışlar nəticəsində 90-dan çox adam şəhid olub və yaralanıb.

Məhərrəm ayının matəm günlərində Əfqanıstanın paytaxtında iki gün ərzində şia icmasını hədəf alan iki ölümcül partlayış baş verdi. İŞİD hər iki partlayışa görə məsuliyyəti öz üzərinə götürdü. Taliban rəsmiləri daha əvvəl Məhərrəm ayı ərzində şialərin yaşadığı ərazilərin təhlükəsizliyini təmin etmək üçün xüsusi tədbirlər gördüklərini açıqlasa da, Kabilin qərbində törədilən partlayışda azı 10 şia yas mərasimi iştirakçıları həlak olub, 20-yə yaxın adam yaralandı. Həmin gün Talibanın müvəqqəti hökumətinin təhlükəsizlik qüvvələri Əfqanıstanın şərqinin İŞİD-dən təmizlənməsi əməliyyatının başladığını açıqladı. Kunər vilayətində İŞİD terror qruplaşmasına qarşı əməliyyatların başladığını 201-ci İran İnqilabı Keşikçiləri Korpusu komandanlığının sözcüsü də bəyanatla təsdiqlədi. Bu açıqlamaya görə, 201-ci Korpusun 2-ci Briqadası Kunər vilayətinin "Çoki" şəhərinin "Dərə-ye Dive Qol" bölgəsində İŞİD-ə qarşı əməliyyatlara başladığı bildirildi. Açıqlamada İŞİD-in Kunər vilayətində tam məhv edilməsinə qədər əməliyyatın davam edəcəyi göstərildi. Məlumata görə, İŞİD-ə qarşı əməliyyat bu terror qruplaşmasının Çoki şəhərindəki keçid məntəqələrinə hücumlarından sonra başlayıb. ABŞ-ın Əfqanıstan üzrə xüsusi nümayəndəsi Tomas Vest də bir müddət əvvəl Daşkənd konfransının iştirakçıları Xorasanda Talibanın İŞİD-ə qarşı fəal əməliyyat söylərini dəstəklədiklərini bəyan etmişdi.

Nəticə

2020-ci ilin fevral ayında ABŞ hökuməti Qətərin paytaxtı Dohada Talibanla saziş imzaladı və qruplaşma İŞİD də daxil olmaqla, digər islamçı ekstremistləri Əfqanıstandan çıxarmağı öz öhdəsinə götürdü. Doha danışıqları zamanı Taliban terror qruplarından

uzaq durmağa söz verdi və terrorçu qrupların Əfqanıstandan ABŞ və onun müttəfiqlərinə qarşı hərəkət etməsinə icazə verməyəcəyinə dair öhdəlik götürdü. Lakin Talibanın Əl-Qaidə ilə əlaqələrinin möhkəm qalması və ən yaxşı halda yalnız açıq şəkildə Əl-Qaidəyə dəstəyini dayandırması və pərdə arxasında onların Əl-Qaidə ilə əlaqə və münasibətlərinin davam etməsi şübhə altına düşdü. Talibanın “Əl-Qaidə” ilə əlaqələrini kəsməyə və əməkdaşlıq etməməyə, öz öhdəliklərinə müəyyən qədər əməl etməyə çalışdığı, Əl-Zəvahirinin qətlinə qədər beynəlxalq ictimaiyyət tərəfindən razılaşmanı pozmaqda daha az ittiham olunduğu bir şəraitdə onun İŞİD-ə qarşı mübarizə aparması ən əsas prioriteti təşkil edib. Bir ilə qədər müddətdir ki, Taliban İŞİD-ə qarşı mübarizəyə diqqət yetirməklə Dohada götürdüyü öhdəliklərinə sadıq olduqlarını sübut etməyə çalışır və Əl-Qaidə ilə əlaqələrini İŞİD-lə mübarizənin kölgəsi altına salmağa cəhd göstərir. Ancaq Talibanın hakimiyyətə gəlməsi ilə Əfqanıstanın terrorçu qruplar üçün təhlükəsiz sığınacaq halına gəlməsi ilə bağlı narahatlıqlar bitmədi. Talibanın qələbəsinə sevinən “Əl-Qaidə”dən fərqli olaraq, öz mübarizəsini davam etdirəcəyini elan edən İŞİD, yeni liderlər üçün əsl başağrısına çevrildi. Amerika qüvvələri Əfqanıstanı tərk etdikdən sonra İŞİD-in həftəlik nəşri olan “Ən-Nəba” çoxsaylı məqalələrlə Talibanın qələbəsini ələ salmağa başladı. Onlar öz yazılarında Talibanın cihad yolundan azdığını iddia etdilər. Taliban hökumətinin Əfqanıstan xalqının təhlükəsizliyini və rifahını təmin edə bilməməsi İŞİD-ə yaxşı imkanlar yarada bilsə də, unutmamaq olmur ki, Taliban İŞİD-ə qarşı mübarizəni prioritetləşdirmək üçün daha yaxşı şəraitə malikdir.

Baş verənlər göstərir ki, Taliban Əfqanıstan cəmiyyəti ilə daha çox qarşılıqlı əlaqə nümayiş etdirməsə, İŞİD Talibana qarşı təbliğat üçün daha çox rıçaqlar tapacaq və bu qrup onlara qarşı daha çox hərəkətlər etmə imkanı əldə edəcəkdir. İŞİD Xorasan, Taliban liderlərinin Əfqanıstanda Pakistan və Amerikanın əlaltıları olduğuna inanırlar. Yerli və qeyri-əfqan elitanın əksəriyyəti isə hesab edir ki, yeni yaradılmış Taliban hökumətinin beynəlxalq ictimaiyyət, xüsusilə də ABŞ ilə əməkdaşlıq səyləri bu

qruplaşmanın döyüşçüləri arasında kəskin reaksiyalara səbəb olub və bu da narazı üzlərin İŞİD-ə qoşulmasına gətirib çıxarır.

Toqquşmalar onu göstərir ki, İŞİD Xorasanla mübarizədə yeganə yol döyüşməkdir, onların təhlükəsini şişirtmək və ondan kəşfiyyat vasitəsi kimi istifadə etmək son nəticədə bu fenomeni aradan qaldırmayacaq. Yalnız regional konsensus və birgə mübarizə ilə İŞİD Xorasan təhlükəsinin bölgədə cilovlanması mümkündür. Amma həqiqət budur ki, İŞİD-ə qarşı mübarizədə Əfqanıstanın təhlükəsizlik və müdafiə qüvvələrindən daha yaxşı heç bir qüvvə fəaliyyət göstərməyib. Əfqan qüvvələri İŞİD-in Xorasan qolunun üç komandirini, onların bir neçə müavinini və onlarla komandirini öldürüb, lakin Taliban qüvvələri döyüşləri ilə belə bir nailiyyət əldə edə bilməyib və yalnız konkret ərazilərdə İŞİD-ə qarşı fəaliyyət göstərə, cavab verə biliblər. İŞİD-lə mübarizə strategiyası “dinamik” və daim dəyişən olmalıdır. Bu məqsədlə Taliban İŞİD-ə qarşı üç formada mübarizə apara bilər:

- a. Məktəblərdə, universitetlərdə, məscidlərdə və kiberməkanda ekstremist fikirlərin nəşrinin və tədrisinin qarşısını almaq məqsədi daşıyan intellektual müharibə;
- b. İŞİD Xorasanın kəşfiyyat elitaları və təşkilatın içinə sızma;
- c. İŞİD Xorasanın maliyyə şəbəkələrinin Körfəz ölkələri və Pakistan ilə əlaqəsinin kəsilməsi;
- d. İŞİD-ə qarşı qurudan və havadan intensiv hərbi əməliyyatların aparılması;

Mübarizə göstərir ki, Taliban hökuməti çətin ki, Xorasanda İŞİD-i cilovlaya bilsin, lakin hələ də bu qrupun artıq məğlub olduğunu israrla təkid edir. İŞİD Xorasan, Talibanın Əfqanıstan ərazisindən terror hücumlarının qarşısını almaq istəmədiyi və ya bacara bilməyəcəyi ilə bağlı beynəlxalq narahatlığı artırır. Talibanın Daxili İşlər Nazirliyi cari ilin aprelin ayının 26-da İŞİD-in Xorasan qolunun “98 faiz məhv edildiyini” və qonşu ölkələrin narahatlığının əsassız olduğunu açıqlayıb. Bu ritorikaların məqsədi yəqin ki,

xarici auditoriyadır və niyyət Taliban hökumətinin Əfqanıstanın təhlükəsizliyinə zəmanət vermək qabiliyyəti ilə əlaqədar getdikcə daha çox narahat olan qonşu ölkələri arxayın etməkdir. Taliban hökumətinin İŞİD-ə qarşı mübarizə üçün beynəlxalq dəstək istəməməsi İŞİD Xorasanın Taliban hərəkətində daxili gərginliyi artırmaq səyləri qarşısında aciz olduğunu göstərir. Görünən odur ki, Taliban hökuməti İŞİD-ə daxil olmayan rəqiblərin təhdidinə üstünlük verib. Talibanın Müdafiə Nazirliyi mayın əvvəlində Pəncşir vadisində Milli Müqavimət Cəbhəsinin (NRF) hücumuna cavab olaraq Əfqanıstanın cənubundan 3-4 min əsgəri səfərbər etdi. İŞİD Xorasandan fərqli olaraq, Milli Müqavimət Cəbhəsi əraziyə birbaşa nəzarəti Taliban hökumətindən almağa çalışır. Taliban Milli Müqavimət Cəbhəsinə qarşı əməliyyatlara üstünlük vermiş ola bilər, çünki İŞİD Xorasanla müqayisədə bu qruplaşmanın xaricdən dəstək alma ehtimalı daha çoxdur. Taliban hökuməti bütün Əfqanıstanda İŞİD və qeyri-İŞİD müxalif qüvvələri tərəfindən təhlükəsizlik təhdidləri ilə üzləşir. Çətin ki, Taliban Xorasanda İŞİD-in fəaliyyətini yatırmaq üçün kifayət qədər qüvvə toplaya bilsin. Kifayət qədər təzyiqlənməyib, bu bölmə, Əfqanıstanda böyüməyə davam edəcək və çox güman ki, qonşu ölkələri hədəf alacaqdır.

İŞİD Xorasan terror aktları törətməklə bu qruplaşmanın yolu və siyasətinin Talibandan fərqli olduğunu göstərmək niyyətindədir. İŞİD Əfqanıstan coğrafiyasından kənarında iddiaları olan bir qüvvə kimi Talibanın siyasətindən narazı olmaqla, qruplaşmasının içindən özünə qüvvələr cəlb etməyə çalışır. İŞİD Taliban liderlərini ABŞ-la əməkdaşlıqda və sövdələşmədə ittiham edir, Taliban liderlərinin onların global xilafət qurmaq dəvətini rədd etmələrini iddia edirlər. Təhlükəsizlik sahəsində ekspertlər hesab edirlər ki, İŞİD qruplaşması dinc sakinlər arasında kamikadze və terrorist əməliyyatlar həyata keçirməklə istənilən yolla Taliban hakimiyyətini gözdən salmaq və zəiflətmək niyyətindədir. İŞİD qruplaşmasının liderləri həmişə Taliban liderlərini zəif göstərməyə çalışmaqla onları “çirkin millətçilər” adlandırırlar. Görünən budur ki, Taliban nöqtəyi-nəzərindən İŞİD onların yeni hökumətinin iki daxili

problemindən biridir (digəri Milli Müqavimət Cəbhəsidir).

İndi iyirmi ildən sonra Əfqanıstanda hakimiyyəti tam şəkildə ələ keçirən Taliban, aqressiv aktorluqdan ölkənin müdafiəçisinə çevrilib. Onlar Kabil kimi böyük şəhərləri İŞİD təhlükələrindən qorumaq üçün terrora qarşı ciddi və təsirli tədbirlər görməyə çalışırlar. Amma vacib sual onların bu cür potensiala malik olub-olmamasıdır. Həmçinin Amerikalılar İŞİD qruplaşmasına qarşı dron hücumlarını bərpa edəcəkmi? Taliban bu yaxınlarda amerikalıların terror bəhanəsi ilə Əfqanıstanın hava məkanından öz pilotsuz uçan aparatlarına daxil olmaq hüququna malik olmadığını bildirməsinə baxmayaraq, ancaq hava hücumu ilə bağlı arsenala malik olmayan Taliban, terrorizmə qarşı nə cür mübarizə aparacaq. Talibanın nə hava hücumu gücü var, nə də təyyarələri. Başqa bir məsələ isə budur ki, Taliban təhlükəsizliyi bərqərar edə bilsə və ABŞ ilə Taliban hökuməti arasında yeni əməkdaşlıq səviyyəsi qurularsa, bu məsələ özlüyündə İŞİD qruplaşmasının tərkibində narazı taliban qüvvələrinin yeni sıralarını yarada bilər. Sözügedən məsələ yeni qurulan Taliban hökuməti üçün mühüm məsələ olacaq. “Washington Post” qəzetinin dərc etdiyi xəbərlərə görə, “Əl-Qaidə” də daxil olmaqla, digər cihadçı qruplar Talibanın idarə üsulunu araşdırıblar. Bu qrupun liderləri Talibanın öz sərt əməllərindən kənara çıxıb-çıxmadığını müəyyən etmək üçün onların idarə üsulunu izləyirlər. Onlar Taliban liderlərinin azlıqlara, xüsusən də şiə icmasına münasibətdə nə cür dəyişəcəklərini gözləyirlər. Məhz bu məsələlər Taliban sıralarını öz tərəfdarlarından boşalda və bu dəfə İŞİD-in xeyrinə gətirib çıxara bilər. Bu qrup Əfqanıstanı terrordan xilas edə biləcəkmi, yoxsa bu dəfə terrorun qurbanı olacaqmi, elita və Əfqanıstan xalqı üçün bu sual həll olunmamış bir müəmma kimi qalır.

Müəllif: Şahin Yusifli, aparıcı məsləhətçi, Beynəlxalq Münasibətlərin Təhlili Mərkəzi